

dins d'un àmbit medieval i l'emergència d'idees noves al tombant del segle xvi propicia una tensió entre el pensament medieval i la modernitat renaixentista. Per tant, quina empremta va deixar la tradició medieval? Potser, més endavant, valdria la pena buscar els rastres, o més aviat els vestigis, d'aquests cavalls de Troia.

BIBLIOGRAFIA

- BURKE (2000): Peter Burke, *El Renacimiento europeo. Centros y periferias*, Barcelona: Crítica, 2000.
- DUPRAT (2009): Anne Duprat, *Vraisemblances. Poétiques et théorie de la fiction, du Cinquencento à Jean Chapelin (1500-1670)*, París: Honoré Champion.
- ESTEVE & VEGA (2004): Cesc Esteve i María José Vega (eds.), *Idea de la lírica en el Renacimiento (entre Italia y España)*, Pontevedra: Miravel editorial.
- LE GOFF (2004): Jacques Le Goff, *Un long Moyen Âge*, París: Tallendier.
- MOLL & SOLERVICENS (2009): Antoni-Lluís Moll i Josep Solervicens, *La poètica barroca a Europa. Un nou sistema epistemològic i estètic*, Lleida: Punctum & Mimesi, «Poètica», 1.
- VEGA & VILÀ (2010): María José Vega i Lara Vilà (eds.), *La teoría de la épica en el siglo xvi (España, Francia, Italia y Portugal)*, Pontevedra: Academia del Hispanismo.

DESPUIG, Cristòfol: *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, Enric Querol i Josep Solervicens (eds.), Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011; «Textos i Estudis de Cultura Catalana», núm. 172.

GEMMA PELLISSA PRADES

Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana
gemmapellisa@gmail.com

Enric Querol i Josep Solervicens presenten el text dels *Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* (1557) de Cristòfol Despuig en una edició crítica que parteix, per primera vegada, de la collació dels dos testimonis complets de l'obra —el manuscrit B-20 de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (A), que data de l'inici del segle XVIII i l'edició de Fidel Fita de 1877 (E), basada, també, en un manuscrit del segle anterior, en aquest cas no conservat— i de tres còpies fragmentàries que fins ara no s'havien tingut en compte en cap edició dels *Col·loquis* —el manuscrit GM/144 de la Biblioteca del Patriarca, copiat per Josep Torner cap al 1614 (B); el manuscrit 239 del fons Baluze de la Bibliothèque Nationale de France, copiat per Jeroni Pujades el 1623 (C) i la traducció castellana de Francesc Martorell de 1626 (D)—.

En primer lloc, la col·lació mostra que l'edició de Fita no és una còpia d'A. En segon lloc, el nombre elevat d'errors comuns conjuntius d'A i E que no poden derivar de l'arquetip suggereix la possibilitat que hi hagi un subarquetip interposat. En tercer lloc, les versions fragmentàries (B, C i D) són útils per suplir les llacunes dels testimonis posteriors i permeten destriar les lliçons equipol·lents d'A i E. Per exemple, al manuscrit A es designa amb el nom de «Lúcio» un dels tres interlocutors dels *Colloquis*, el cavaller tortosí —i així ho editen Eulàlia Duran (1981) i Joan Tres (1996)—, mentre que E l'anomena «Lívio». Un repàs atent de les lliçons dels altres testimonis posa de manifest que, malgrat que B i D no reporten els noms dels participants del diàleg, a C també apareix com a «Lívio» i d'aquesta manera s'hi refereixen Gil de Federic a les *Reflexiones sobre los Diálogos de Despuig* (1765) i Daniel Fernández als *Anales o Historia de Tortosa* (1867). Per tant, els curadors d'aquesta edició transcriuen «Lívio», un dels canvis més evidents per al lector dels *Colloquis* respecte de les edicions anteriors. En quart lloc, les lliçons úniques de D permeten resoldre passatges foscos, tot i que el fet que no es tracti d'una traducció literal en dificulta la tasca.

Pel que fa als criteris d'edició, s'ha triat A com a testimoni de base i les lliçons variants es reporten en un apartat positiu en nota a peu de pàgina. A més, s'han regularitzat les grafies sempre que no afecten la fonologia.

La introducció del volum també recull i posa al dia les dades d'arxiu disponibles que permeten reconstruir la biografia de Cristòfol Despuig (1510-1574). Se sap que l'any 1522 rebé els ordes menors al Palau Episcopal de Tortosa; posteriorment, entre 1522 i 1530, podria haver completat la seua formació al palau dels Montcada a València i el 1530 es casà amb Maciana Curto Oliver, de la família dels Oliver de Boteller, una de les faccions que marcaren la societat tortosina de l'època, que tingué una bandositat important fins al 1539. Despuig prengué part en diverses accions violentes d'aquells anys, fins al punt que el 1535 se li prohibí la participació al govern local. Després de 1539, però, ocupà els càrrecs de procurador en cap, paer en cap, capità d'una de les companyies militars ciutadanes i fou membre de diverses comissions d'electes del Consell, fins que als anys seixanta ressorgiren els conflictes i s'enfrontà, aquest cop, als Oliver de Boteller, que gaudien del favor del lloctinent d'inquisidor del districte de Tortosa, Pere Oliver de Boteller. Amb l'ajut de son fill, Onofre Despuig, Cristòfol va manar cremar la casa de Cosme Castellar, algtzír de la Inquisició. En conseqüència, l'any 1565 es documenta l'empresonament d'Onofre a València i l'arrest domiciliari de Cristòfol. Un any més tard, mor Onofre Despuig en circumstàncies desconegudes i la Cort demana que s'impedeixi que Cristòfol torni a habitar a Tortosa. Fins al 1571, quan torna a la ciutat, l'autor viu a Barcelona, València i Traiguera. Finalment, l'any 1574, uns dies abans de morir, declara el seu nét Pau-Martí Corder hereu universal.

Querol i Solervicens situen el context cultural i econòmic de la Tortosa del segle XVI (ps. 8-11). Tal com havia fet Duran (1981: 16-17), la presenten com una ciutat ben comunicada amb Barcelona i València, però també amb Saragossa, amb

la qual tenia llaços comercials. En destaquen la fundació de l'Estudi de Gramàtica l'any 1530 i valoren negativament el poder de la Inquisició, el pes del tomisme als Reials Col·legis i el fet que no s'hi consolidés la utilització de la impremta fins al 1622. Tot plegat, dificultava la recepció de les idees de l'humanisme. En efecte, l'anàlisi atenta dels *Colloquis* mostra que «la formació i els plantejaments de Despuig no són els d'un humanista, però les seves inquietuds sí que són les d'un escriptor del Renaixement» (p. 19) producte de la societat en què viu.

No cal insistir en l'ús que l'autor fa del diàleg, gènere que gaudí d'un gran èxit al Renaixement; en canvi, convé assenyalar el tractament que rep en l'obra estudiada, tant pel que fa al poliperspectivisme que impregna el text com a la construcció d'un espai narratiu de ficció que determina els temes de la conversa entre els tres amics i l'ordre en el qual s'aborden. Per damunt de tot, hi predominen les reflexions polítiques, des d'una perspectiva catalana que transcendeix l'àmbit local. També es concedeix una gran rellevància a les informacions històriques, en tant que serveixen per debatre qüestions d'interès contemporani, com les relacions entre la Corona d'Aragó i la de Castella en aquell moment i la situació sociolingüística del català al segle XVI. La presència de les reflexions sobre la política eclesiàstica, notable al primer dels sis colloquis que constitueixen l'obra, suscita opinions diferents en els interlocutors i provoca la crítica, per part de Lívio, de la possessió de patrimoni per part de l'Església. El personatge fins i tot recrimina al bisbe Ferran de Loaces que no contribueixi a les obres de la catedral de Tortosa amb els recursos que posseeix. La crítica havia relacionat aquestes afirmacions amb l'erasmisme, però, tot seguint el plantejament emprat per Duran (1981: 35) a l'hora d'enfocar el tema, Querol i Solervicens relativitzen el pes d'aquests arguments en relació amb el discurs dels protagonistes —que els fan servir només en la mesura que els són útils per justificar la seua posició en un debat en el qual es discuteix, entre altres temes, el conflicte bèl·lic entre Felip II i el Papa Pau IV—, la seua actitud envers altres qüestions —la defensa dels escuts a les sepultures dels nobles, per Lívio i el cavaller valencià don Pedro— i els principis ideològics fonamentals de l'erasmisme.

La introducció també inclou un apartat dedicat a la transmissió i recepció dels *Colloquis*, que s'agraeix especialment pel fet de tractar-se d'una obra que, tot i que sembla que l'autor havia preparat per a la impremta, no es publicà fins al 1877. Els curadors expliquen a la biografia de l'autor que la crítica a Ferran de Loaces —amb el qual Despuig tenia una mala relació, però que gaudia del favor de la Corona i de la Inquisició— podria haver estat decisiva en la no publicació de l'obra. Malgrat tot, es té constància que el text es coneixia i que fou llegit i utilitzat amb propòsits diversos des del segle XVII fins al XIX. Més endavant, aparegueren les edicions de Joan Abril (1906), un facsímil de l'edició de Fita (1975) i les edicions d'Eulàlia Duran (1981) i de Joan Tres (1996). A més, Querol i Solervicens no només ressegueixen la influència dels *Colloquis* en altres obres a través dels segles, sinó que també apunten els materials que Despuig devia conèixer en el moment en el qual redactà els *Colloquis* i indiquen els textos que es relacionen

amb determinats passatges de l'obra en unes notes a peu de pàgina que faciliten i enriqueixen la lectura del text. Així mateix, aquestes notes contenen comentaris contextuals, lèxics, estilístics, retòrics i conceptuals, tal com anuncien els autors a la introducció. Per tal d'afavorir la localització dels personatges esmentats a l'obra —siguin estudiosos o bé personatges històrics, tant si apareixen a la introducció, al cos del text o a les notes— hi ha un glossari onomàstic al final del volum.

Amb la publicació d'aquesta obra, finalment disposem d'una edició filològica dels *Colloquis de la insigne ciutat de Tortosa* de Cristòfol Despuig basada en la col·lació de tots els testimonis coneguts. Enric Querol i Josep Solervicens ofereixen una versió del text que vol ser tan propera com sigui possible a l'arquetip perdut. El públic general i els estudiants universitaris trobaran en les notes que l'acompanyen una eina imprescindible per a la lectura.

MARTÍ MESTRE, Joaquim i Xavier SERRA ESTELLÉS (eds.): *La Consueta de la Seu de València del segle XVI-XVII. Estudi i edició del ms. 405 de l'ACV*, 2 vols., València: Facultat de Teologia Sant Vicent Ferrer, 2009.

JOAN CASTAÑO
Museu Municipal de la Festa d'Elx
castanyoj@gmail.com

Com bé afirmen els editors de *La Consueta de la Seu de València dels segles XVI-XVII*, coneixem per *consueta* un llibre o manual de tradicions fetes segons el costum que es necessita per a la posada en escena d'una obra teatral o litúrgica. És per això que s'anomena *consueta*, en femení, el llibre en què es recullen les partitures, els versos i les didascàlies de les representacions religioses medievals, com és el cas de la *Festa* o *Misteri d'Elx*, que encara té ben viu el terme. Però, també els grans temples, especialment les catedrals, tenien una *consueta* en què s'anotava els treballs, els ornaments, els preparatius i la resta d'instruccions necessàries per a desenvolupar les nombroses i complexes cerimònies litúrgiques a celebrar al llarg de l'any. Una tercera accepció, ara en masculí, també en ús a Elx, es refereix al regidor o traspunt que dona instruccions als protagonistes de la celebració.

El llibre que ressenyem conté l'acurat estudi i la transcripció de la *consueta* més antiga que es conserva de la catedral de València. Va ser acabada d'escriure el 1527 pel sotssagristà de la Seu Pere Martí, que ja havia fet anotacions en l'anomenat *Llibre d'Antiguitats* de la catedral. I va ser utilitzada i actualitzada mitjançant glosses i correccions fetes amb més de dues mil notes i afegits marginals pels seus successors fins a final del segle XVII, quan va donar pas a la *Consueta de la Santa Yglesia Metropolitana de València*, redactada pel mestre de cerimònies Teodosi